Abduvosiqova Dilafruz Djalalitdinovna
Toshkent arxitektura qurilish universiteti
o‘zbek va xorijiy tillar kafedrasi dotsenti
dilko81@mail.ru

BO‘LAJAK ARXITEKTORLARNING KASBIY FAOLIYATIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANING O‘RNI VA UNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada bo‘lajak arxitektorlarning kasbiy faoliyatida kommunikativ kompetensiyaning o‘rni va uni rivojlantirishning pedagogik asoslari yoritilgan. Unda kommunikativ kompetensiyaning kasbiy muloqot, jamoada ishlash, fikrni aniq ifodalash va mijozlar bilan samarali hamkorlik qilishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, oliy ta’lim jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning kompetensiyaviy, kommunikativ va faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuvlari hamda samarali pedagogik shart-sharoitlari asoslab beriladi.*

Kalit so‘zlar: *bo‘lajak arxitektorlar, kommunikativ kompetensiya, kasbiy faoliyat, kasbiy kommunikatsiya, pedagogik asoslar, kompetensiyaviy yondashuv, arxitektura ta’limi, kasbiy tayyorgarlik.*

РОЛЬ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ АРХИТЕКТОРОВ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЕЁ РАЗВИТИЯ

Аннотация. *В статье рассматривается роль коммуникативной компетенции в профессиональной деятельности будущих архитекторов и педагогические основы её развития. Анализируется значение коммуникативной компетенции для профессионального общения, командной работы, четкого выражения идей и эффективного взаимодействия с клиентами и партнерами. Также обосновываются компетентностный, коммуникативный и деятельностный подходы к развитию коммуникативной компетенции в процессе высшего образования.*

Ключевые слова: *будущие архитекторы, коммуникативная компетенция, профессиональная деятельность, профессиональная коммуникация, педагогические основы, компетентностный подход, архитектурное образование, профессиональная подготовка.*

THE ROLE OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF FUTURE ARCHITECTS AND THE PEDAGOGICAL FOUNDATIONS FOR ITS DEVELOPMENT

Abstract. *The article examines the role of communicative competence in the professional activities of future architects and the pedagogical foundations of its development. It analyzes the importance of communicative competence for professional communication, teamwork, clear expression of ideas, and effective interaction with clients and partners. The study also substantiates competency-based, communicative, and activity-based approaches to developing communicative competence in higher education.*

Keywords: *future architects, communicative competence, professional activity, professional communication, pedagogical foundations, competency-based approach, architectural education, professional training.*

Kompetensiyaviy paradigma XIX–XX asrlarning tilshunoslik, psixologiya va pedagogika sohalari kesishgan nuqtasida shakllangan bo‘lib, jahon va mahalliy ilmiy makonida keng qo‘llaniladi. D.Hymes va J.Gumperz kommunikativ kompetensiyani shaxsning ijtimoiy muhit bilan o‘zaro ta’siri jarayonida muloqot qila olish qobiliyati sifatida ta’riflagan. Ularning konsepsiyasida tilni bilish faqat grammatika va leksik bilimlar bilan cheklanmaydi, balki uni maqsadga muvofiq ijtimoiy vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi.

Lingvodidaktik nuqtai nazardan, kompetensiyaviy yondashuv quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

1. ***Integratsiyalashgan o‘qitish:*** Lingvistik, nutqiy, pragmatik va madaniy komponentlar bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda o‘qitiladi. Bu talabani faqat grammatik bilim bilan cheklab qo‘ymay, uni real kommunikativ vaziyatlarda nutq faoliyatiga tayyorlaydi.
2. ***Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim:*** Talabaning individual qobiliyatlari, ehtiyojlari va o‘quv motivatsiyasi hisobga olinadi. Masalan, interfaol metodlar, loyiha asosidagi mashg‘ulotlar, guruh ishlari va onlayn platformalar yordamida o‘quvchi kommunikativ va kasbiy ko‘nikmalarini faol ravishda shakllantiradi.
3. ***Amaliy yo‘naltirilganlik:*** Kompetensiyaviy yondashuv talabaning til bilimlarini real hayotiy va professional vaziyatlarda qo‘llashga imkon yaratadi. Interaktiv veb-resurslar, elektron darsliklar, multimediya vositalari va podkastlar bu jarayonni samarali qo‘llab-quvvatlaydi.
4. ***Baholash va darajaviy tizim:*** CEFR va mahalliy standartlar yordamida o‘quvchining kommunikativ kompetensiyasi darajasi aniqlanadi. Har bir komponent uchun mezonlar ishlab chiqilib, baholash jarayoni aniq va ilmiy asoslangan bo‘ladi.

Kompetensiyaviy yondashuv chet tilini o‘qitishda quyidagi asosiy afzalliklarni ta’minlaydi:

- *talabaning til va muloqot ko‘nikmalarini real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini oshiradi;*
- *shaxsning madaniyatlararo muloqotga tayyorligini va global kommunikatsiya maydonida faol ishtirokini ta’minlaydi;*
- *o‘quv jarayonini interfaol va amaliy yo‘naltirilgan tarzda tashkil qiladi, shu bilan o‘quvchining motivatsiyasini kuchaytiradi;*
- *baholashni standartlashtiradi va o‘quv natijalarini shaffof qiladi;*
- *axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali individual va guruh bo‘yicha o‘quv faoliyatini optimallashtiradi, o‘quv jarayonini zamonaviy talablarga moslashtiradi.*

Zamonaviy talablar asosida maktab o‘quvchilarida chet tilini bilish darajasi kelajak mutaxassislarning chet tilida kommunikativ kompetensiyasiga ega bo‘lishini nazarda tutadi. Kommunikativ kompetensiya ma’lum bir til bilim darajasi, nutqiy va sotsial-madaniy bilim, ko‘nikma hamda malakalar majmui sifatida ta’riflanadi, u chet tilida muloqot jarayonida funksional vazifalarga mos ravishda kommunikativ xulq-atvorni maqbul va samarali o‘zgartirish imkonini beradi hamda turli sohalarda malakali axborot va ijodiy faoliyatni amalga oshirishga asos yaratadi. Talabalar chet tilida kommunikativ kompetensiyasining tarkibi va darajalari ularning kasbiy mustaqil ta’lim jarayonida chet tilidan foydalanishga tayyorligi bilan chambarchas bog‘liqdir.

Ushbu kompetensiyaning kognitiv darajasi nazariy tayyorgarlikning rivojlanishini, operativ daraja texnologik tayyorgarlikning shakllanishini, shaxsiy va kasbiy komponent esa talabaning shaxsiy va kasbiy tayyorgarligi orqali namoyon bo‘lishini nazarda tutadi. Shu bilan birga, nazariya va amaliyotda kelajak ingliz tili o‘qituvchilarining chet tilida kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish masalasi to‘liq o‘rganilmagan. Bugungi kunda chet tilini o‘qitish tizimida aniq belgilangan kognitiv va faol komponentlarga ega bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlashning predmetga yo‘naltirilgan modelidan, kompetensiyaviy yondashuv mantiqida shaxsga yo‘naltirilgan kasbiy rivojlanadigan ta’lim modeliga o‘tish jarayoni kuzatilmoqda.

Talabalarni chet tilida kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar va amaliy faoliyat tajribasini tahlil qilish natijasida quyidagi ziddiyat aniqlangan: talabalarni chet tilida kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga bo‘lgan obyektiv ehtiyoj va oliy ta’lim tizimida uning shakllanishi uchun yetarli ilmiy-pedagogik asoslar va pedagogik shart-sharoitlar kompleksining yetishmasligi.

So‘nggi yillarda yuqori ta’limda chet tilini o‘qitishning zamonaviy talablari nafaqat talabaning til bilimlariga, balki ularning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga ham e’tibor qaratilishini talab qilmoqda. Chet tilida kommunikativ kompetensiya talabaning ma’lum darajadagi lingvistik bilimlar, nutqiy ko‘nikmalar va ijtimoiy-madaniy salohiyat majmuini o‘z ichiga oladi. Bu kompetensiya talabaning kommunikativ vaziyatlarda o‘z xatti-harakatlarini funksional va madaniyatga mos ravishda boshqarish imkonini yaratadi hamda turli sohalarda malakali axborot va ijodiy faoliyatni amalga oshirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, talabalar chet tilidagi kommunikativ kompetensiyasini professional va shaxsiy tayyorgarlik darajasi bilan uzviy bog‘lash imkoniyatiga ega bo‘lishlari zarur. Pedagogik va lingvistik bilimlar rivojini aks ettiruvchi kognitiv komponent nazariy tayyorgarlikni, operativ komponent texnologik tayyorgarlikni, shaxsiy va professional komponent esa talabaning amaliy tajriba va shaxsiy tayyorgarlik salohiyatini namoyon qiladi. Shu bilan birga, chet tilini o‘qitish jarayonida kelajakdagi ingliz tili o‘qituvchilarining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish masalasi nazariy va amaliy jihatdan to‘liq tadqiq etilmagan.

Hozirgi kunda yuqori ta’limda mutaxassislarni tayyorlashda mavzuga yo‘naltirilgan modeldan shaxsga yo‘naltirilgan kompetensiyaviy modelga o‘tish jarayoni kuzatilmoqda. Bu esa ta’lim jarayonida nafaqat bilimni, balki amaliy va kommunikativ salohiyatni rivojlantirishga yo‘naltirilgan faoliyatni tashkil etishni taqozo etadi. Shu maqsadda, talabalarni chet tilida kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish masalalarini tadqiq etish, uning shakllanish shakllari, usullari va pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash dolzarb ilmiy vazifa sifatida qaraladi. Ijtimoiy-madaniy yondashuv asosida til ta’limi, xususan ingliz tilini madaniyatlararo kommunikatsiya vositasi sifatida o‘qitish, uni bilim vositasi sifatida intensiv ishlatish bilan bevosita bog‘liq bo‘ladi. Bu jarayonda o‘rganilayotgan til mamlakatining global madaniyati, milliy madaniyatlari va ijtimoiy submadaniyatlari, ular hayot tarzi va uslubida aks etishi; mamlakat va xalqning ma’naviy merosi va tarixiy xotirasi; shuningdek, madaniyatlararo tushunish yo‘li hisobga olinadi.

Ijtimoiy-madaniy ta’lim ingliz tilini o‘rganish jarayonida asosan quyidagi maqsadlarga qaratiladi:

– *talabalarning dunyoqarashi, insoniyat va o‘z mamlakati tarixini qabul qilish, milliy qadriyatlarni egallash, shaxs va xalq o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni anglashni rivojlantirish;*

– *talabalarning kommunikativ madaniyati, ma’naviy salohiyati, global fikrlash qobiliyati, kelajak uchun mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirish;*

– *jamiyatda etika jihatdan maqbul ifoda shakllarini egallash va madaniyatlararo muloqot qobiliyatini rivojlantirish.*

Talabalarning chet tili kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida barcha shakl va usullar nutqiy ko‘nikmalarni hosil qilishga qaratilishi lozim. Bu esa talabalarga professional vazifalarni, xususan, pedagogik faoliyatni samarali bajarishga imkon yaratadi. Kelajakdagi chet tilini o‘qituvchilarning professional faoliyatini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, u zamonaviy tayyorgarlik talablari - ingliz tilida samarali muloqot qilish ko‘nikmalarini ularning kommunikativ kompetensiyasining ajralmas qismi sifatida rivojlantirishni yetarlicha hisobga olmaydi. Ushbu jihat yaqin kelajakda ta’lim tizimini rivojlantirishni belgilovchi normativ hujjatlar, xususan, uchinchi avlod Federal davlat ta’lim standartlari (FSES) tomonidan alohida ta’kidlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Бим И.Л. Теория и практика обучения иностранному языку в средней школе. – Москва: Просвещение, 1988. – 256 с.

2. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам: лингводидактика и методика. – Москва: Академия, 2004. – 336 с.
3. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя. – Москва: Высшая школа, 1990. – 119 с.
4. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс. – Москва: АСТ, 2008. – 239 с.
5. Бакиева Г.Х. Чет тилларни ўқитиш методикаси асослари. – Тошкент: Фан, 2010. – 145 б.
6. Ахмедова Л.Т. Инглиз тилини ўқитиш методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи, 2012. – 198 б.
7. Жалолов Ж.Ж. Чет тил ўқитиш методикаси: назария ва амалиёт. – Тошкент: Ўқитувчи, 1996. – 240 б.